

Eindelijk betere bescherming voor klokkenluider?

Vogelvrij verklaard

Doordat klokkenluiders misstanden aan het licht brengen verliezen ze vaak hun werk en inkomen. Kamerlid Ronald van Raak (SP) wil hen wettelijk beter beschermen met een 'huis voor de klokkenluiders'. Een ethische bedrijfscultuur kan veel ellende voorkomen.

Door Loek Kusiak

- Codes schieten tekort
- Rol voor Ombudsman
- Kritiek op initiatieven overheid

Je gaat geestelijk langs de afgrond en soms er overheen. Collega's die vrienden waren, keerden me de rug toe en voor de werkgever ben ik een ongewenst element dat hij het liefst wil dumpen.' Het zijn de woorden van een anonieme klokkenluider, werkzaam bij een middelgroot afvalverwerkend bedrijf waar tegen de regels is geknoeid met gevaarlijke stoffen en vervuilde grond. Ze zijn er bij tientallen, verhalen als deze, waarbij werknemers melding maken van bedreigingen voor de volksgezondheid, corruptie of fraude en daardoor niet zelden hun baan verliezen, pensioenschade oplopen en berooid achterblijven. Ronald van Raak, Tweede Kamerlid voor de Socialistische Partij, dient dit najaar een initiatiefwet in om klok-

kenluiders in Nederland eindelijk te beschermen. Nu worden ze nog vaak getreiterd. De geschiedenis van bekende klokkenluiders als Bos (bouwfraude), Schaap (onveiligheid reactor Petten) en Spijkers (ondeugdelijke mijnen krijgsmacht) laten volgens Van Raak zien dat mensen die misstanden melden, en dat niet anoniem doen, in ons land vogelvrij zijn. 'Grote bedrijven en ook branches als de zorgsector en het onderwijs hebben wel spelregels en codes, zoals vertrouwenspersonen of een commissie integriteit om misstanden aan te melden, maar vaak is het vooral *window dressing* om aan het protocol te voldoen. Als puntje bij paaltje komt, zie je dat deze organisaties de eigen codes uit angst voor negatieve publiciteit en vervelende externe onderzoeken niet serieus nemen. Door deze doofpotcultuur raken klokkenluiders in een moreel dilemma. Ze willen hun eigen integriteit bewaren maar denken ook aan de toekomst van hun organisatie.' Vaak zijn het de meest loyale werknemers, maar de werkgever erkent hun dilemma niet. 'Het zogenaamde gebrek aan loyaliteit leidt dan ook vaak tot ontslag onder het mom van een arbeidsconflict. Of de klokkenluider krijgt een afkoopsom aangeboden om zijn mond te houden.'

Ombudsman

Van Raak pleitte als Kamerlid in 2007 voor een onafhankelijk fonds dat moet voorkomen dat klokkenluiders door hoge juridische kosten in armoede vervallen. De Kamer stemde ermee in, maar toenmalig minister Ter Horst beperkte de regeling tot ambtena-

ren en politieagenten. In het wetsvoorstel dat dit najaar naar de Kamer gaat, wil Van Raak regelen dat er ook voor marktpartijen een regeling komt, een 'huis voor klokkenluiders'. Dat moet ondergebracht worden bij de Nationale Ombudsman. 'Want die is echt onafhankelijk en heeft veel vertrouwen', aldus Van Raak. 'Het "huis" moet dan ook een veilige plek zijn voor klokkenluiders, die hen beschermt tegen ontslag en die juridische en psychologische ondersteuning biedt.'

Het wetsvoorstel van Van Raak, dat vrijwel zeker op een Kamermeerderheid kan rekenen, is een reactie op het voorstel van minister Donner (voorjaar 2011) voor een 'verwijspunt' waar klokkenluiders terecht kunnen voor informatie, advies en doorverwijzing naar instanties. Gerrit de Wit, voorzitter van de uit ervaringsdeskundigen bestaande Expertgroep Klokkenluiders, schiet Donners voorstel aan flarden: 'Dat verwijspunt is een voorstel van niks. Het wordt geen onafhankelijk orgaan, maar een verlengstuk van de overheid dat verwijst naar bestaande overheidsdiensten.' De Wit was twaalf jaar geleden zelf klokkenluider bij het ministerie van VROM, zijn voormalige werkgever. Hij bracht een fraudezaak naar buiten en verloor uiteindelijk zijn baan wegens 'verstoorde arbeidsverhoudingen.' Volgens De Wit voert een klokkenluider 'een oorlog die uit wel tien veldslagen bestaat. Klokkenluiders moeten ook bij naam bekend zijn in verband met de validiteit van het onderzoek naar de misstand. Voor tipgevers die anoniem naar kliklijnen bellen heb je geen wettelijke bescherming nodig.'

Zeurkousen

Misstanden bij de overheid die ambtenaren, politiepersoneel en defensiemedewerkers aanhangig maken, worden sinds 2002 onderzocht door het College Integriteit Overheid (CIO). In 2008 verscheen een vernietigend rapport over de werkwijze van het deze instelling. De commissie functioneert slecht. Van de 150 onderzochte zaken waren er slechts zes gedeeltelijk gegrond verklaard. Veel melders waren op bureaucratische gronden afgewezen, bijvoorbeeld omdat ze niet eerst de interne meldingsregeling van hun organisatie hadden gevolgd. Gerrit de

Wit: 'Voorzitter Drupsteen van het CIO heeft klokkenluiders eens omschreven als zeurkousen die denken dat ze helden zijn maar die alleen maar problemen met hun baas hebben. Het CIO is ook niet onafhankelijk. Die club bestaat uit ambtenaren en bestuurders die deel zijn van het establishment, de overheid dus. Je kunt misstanden niet laten onderzoeken door de instantie of de inspectiedienst die opsporing of onderzoek eerder bewust heeft verzuimd.'

De Expertgroep ondersteunt momenteel circa 150 klokkenluiders met juridische hulp. Uit 25 volgens De Wit 'ernstige zaken' die klokkenluiders hebben aangekaart en die nu in onderzoek zijn, blijkt dat overheidsinstanties het meest betrokken zijn bij zaken als fraude, falend toezicht en het door de vingers zien van overtredingen op het gebied van milieu, arbo en bedrijfsveiligheid. De Wit: 'We hebben een ernstig probleem met onze bestuurscultuur, die

'We hebben een ernstig probleem met onze bestuurscultuur'

verziekt is door angst, stilzwijgen en elkaar afrekenen.'

Doorgeefluik

De Nederlandse Vereniging voor Veiligheidskunde (NVVK) heeft een eigen beroepscode met daarin een regeling voor klokkenluiders. Voorzitter Rob Poort van de commissie wet- en regelgeving van de NVVK: 'Als een veiligheidskundige intern niet verder komt met een klacht, kan hij de hulp van de NVVK inschakelen. Veiligheidskundigen of arbomanagers kunnen zelf klokkenluider zijn, maar ook doorgeefluik van een klokkenluider in hun bedrijf. In beide gevallen raad ik veiligheidskundigen aan de hardnekkig onveilige situatie eerst schriftelijk te melden bij de chef.

Als rapporteren via de lijn, de vertrouwenspersoon of arbodienst niet helpt, kun je in laatste instantie nog de krant bellen. Stilzwijgen is nooit goed.'

Poort adviseert veiligheidskundigen ook om vaker de ondernemingsraad in te schakelen. 'Veiligheidskundigen doen dat nog te weinig. Een or heeft genoeg middelen en bevoegdheden om misstanden in een organisatie aan de kaak te stellen. Het grote probleem zit 'm bij de kleinere bedrijven, met minder dan 50 werknemers, waar geen or is, maar waar wel in totaal drie à vier miljoen mensen werken. Wie daar de klok luidt, wordt meestal snel getraceerd door de leiding en kan bescherming wel vergeten.'

De or van het Admiraal de Ruyterziekenhuis, met vier locaties in Zeeland, heeft onlangs ingestemd met een voorstel van de raad van bestuur voor een klokkenluidersregeling. Willeke de Koster, or-voorzitter: 'Niet iedere werknemer voelt zich vrij om dingen bij zijn leidinggevende aan te kaarten, vooral niet in ziekenhuizen die onder spanning staan door forse bezuinigingen en waar het verplegend personeel met grote werkdruk kampt. Iemand in zo'n ziekenhuis die weet heeft van kwesties waarin niet integer is gehandeld, zal dat niet durven melden als hij daarmee zijn baan riskeert. Als or-lid ben je sowieso beschermd als je misstanden aan de kaak stelt. Dat maakt het voor de or ook makkelijker om aan de bel te trekken. Zo hebben wij in 2008 de raad van toezicht ingeseind over het disfunctioneren van de raad van bestuur. Daarop is er een nieuw bestuur gekomen, dat door de RvT te verstaan is gegeven dat er een klokkenluidersregeling moet komen.'

De regeling in de Zeeuwse ziekenhuizen moet voorkomen dat werknemers zwijgen over misstanden of onregelmatigheden waarbij een maatschappelijk belang in het geding is. Het kan onder meer gaan om corruptie, valsheid in geschrifte, diefstal, gevaar voor volksgezondheid of milieu, of het onjuist informeren van overheden. De klokkenluider doet zijn melding in principe bij een vertrouwenspersoon van het ziekenhuis, maar kan zich in uitzonderingsgevallen ook wenden tot een externe instantie. Koster: 'De klokkenluidersregeling garandeert de rechtsbescherming van de melder. Hij mag op geen enkele wijze in zijn positie benadeeld worden.'

Deskundigen stellen dat een klokkenluidersregeling geen eindoplossing maar een noodvoorziening is. Organisaties die er te veel op leunen, remmen zichzelf af in het bereiken van een ethische bedrijfscultuur. Kamerlid Ronald van Raak is het daarmee eens. 'Want in een ethische bedrijfscultuur is het melden van een misstand geen verraad maar een vanzelfsprekendheid.'

